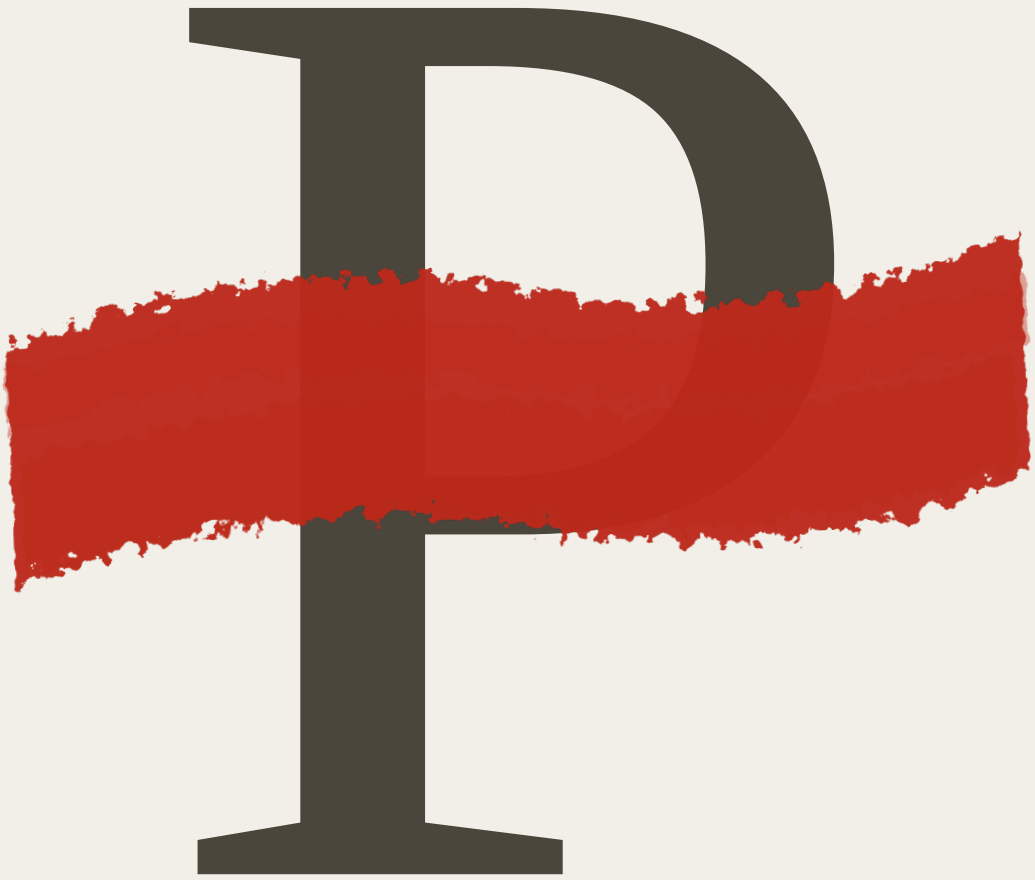
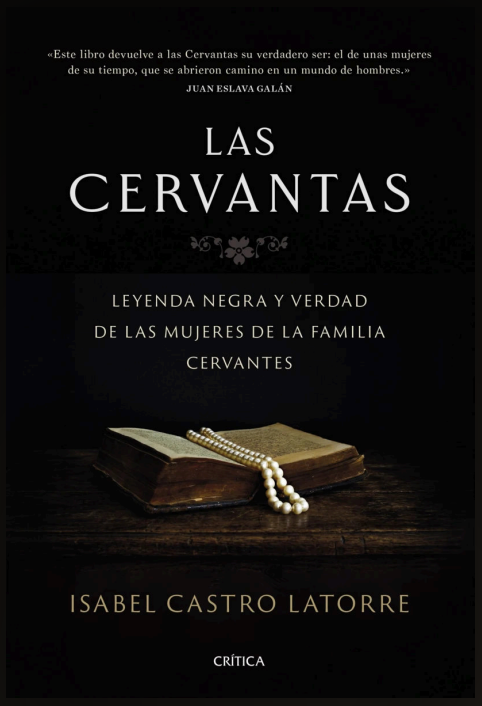

LAS CERVANTAS

CERVANTES FAMILIAKO EMAKUMEEN
KONDAIRA BELTZA ETA EGIA

ISABEL CASTRO LATORRE

«Liburu honek bere benetako izaera itzultzen die las Cervantas-i: beren garaiko emakumeena, gizonen mundu batean bidea ireki zutenena.»

JUAN ESLAVA GALÁN, HITZAURRETIK

CRÍTICA · ARES Y MARES
2026KO URRIA
296 ORRIALDE
www.lascervantas.com

LABURBILDUZ

Bost arrazoi liburu honetaz hitz egiteko

Hiru mendez, Cervantesen familiako emakumeei «las Cervantas» deitu zieten, eta gizonen kontura bizi zirela jo zuten egiatzat. Dokumentuek beste zerbait diote. Liburu honek mahai gainean jartzen ditu.

1 Bidegabekeria historiko bat konpontzen du, dokumentuekin eta ez iritziekin

«Ilunak eta diruzaleak» irudia 1605eko auzo-deklarazio batetik dator, eta XIX. mendeko cervantistek beren kabuz erantsi zutenetik. Horren aurrean, liburuak notario-protokoloekin, auziekin, testamentuekin, ezkontza-sariekin eta bahitura-inbentarioekin egiten du lan, asko ozta-ozta miatuak.

2 Cervantes kontatzen du oraindik kontatu gabeko ikuspegi batetik

Ez da *Kixotea*ren egilearen beste biografia bat: etxea barrutik ikustea da. Cervantes bere familiako hamar emakumerekin bizi izan zen, eta bere obra osoa haiez inguratuta argitaratu zuen, 1568ko lehen poemetatik *Persiles*eraino, alarguntsak argitara eman zuena.

3 Urrezko Mendearen erdian emakume enpresariak berreskuratzen ditu

Andrea de Cervantesek oihal zurien lantegi bat zuzendu zuen, soldatapean kontratatutako ikastun batekin, gremioaren arauak zuzendaritza hori alargunentzat gordetzen zuen garaian, eta Villafrancako markesei fakturatzen zien. Haren ahizpa moja hiru aldiz izan zen priorea.

4 Erakusten du nola fabrikatzen den ospe bat —eta nola irauten duen

Kasua kontakizun bat nola eraikitzen den erakusten duen eskuliburuko adibidea da: esamesa bat, jakintsuen aieru bat eta eustea komeni zen mito nazional bat. Kondaira oso-osorik iritsi zen 1905eko eta 1933ko prentsara, eta bizirik dirau gaur ere.

5 Antropologo batek sinatzen du, eta nabaritzen da

Isabel Castro Latorrek cervantismoaren jakintsuek egunerokoa izateagatik gutxietsi zutena begiratzen du: zer altzari zeuden, nola janzten ziren, zer debozio zituzten, zer ekarri zuten doteetan eta etxeko arreoetan. Objektu biografikoak, lehen mailako dokumentu ekonomiko eta sozial gertatzen direnak.

> *«Cervantes familiako emakumeak izan ziren historia honetako ahaztu handiak.»*
>
> ISABEL CASTRO LATORRE

LIBURUA

Sinopsia

Mendeetan zehar, Miguel de Cervantesen familiako emakumeak gure letretako idazlerik unibertsalenaren itzalpean egon dira.

Haien izenak ozta-ozta agertzen dira Cervantesi buruzko biografien bazterretan, eta agertzen direnean, zurrumurruz, aurreiritziz eta susmoz inguratuta egon ohi dira. Liburu honek haietaz hitz egiten du: zailtasun-garaietan Cervantes familiari eutsi zioten amez, ahizpez, alabez, ilobez eta emazteez, eta historiografiak bidegabeki kondaira beltz baten protagonista bihurtu zituenez.

Notario-dokumentuetatik, auzietatik, testamentuetatik, dote-zerrendetatik eta ozta-ozta miatutako artxiboetatik abiatuta, Isabel Castro Latorre antropologo eta ikertzaileak haien bizitzak berreraiki eta benetako testuinguruan kokatzen ditu berriro. Zenbait ikertzailek zabaldu zuten oportunista edo besteren kontura bizi zirenen irudia gorabehera, las Cervantas emakume jakintsu, langile eta ekintzaile gisa agertzen dira hemen, gizonek menderatutako gizarte batean beren eskubideak defendatzeko gai.

Las Cervantas ikerketa zorrotza eta argigarria da, aparteko familia baten eguneroko bizitzari, maitasunei, gatazkei eta biziraupen-estrategiei buruzkoa. Mitoak desegiten dituen, bidegabekeria historiko bat zuzentzen duen eta Cervantesen unibertsoari begirada berria eskaintzen dion liburua, harengandik hurbilen egon zirenen bidez.

Zer aurkituko du irakurleak

Familia ugari bat —Rodrigo eta Leonor eta zazpi seme-alaba, bost Alcalá de Henaresen jaioak—, hidalgia ertainekoa, ikasia eta harreman onekoa, etxean liburuak zituena, eta kide guztiek bazekiten irakurtzen eta idazten.

Bizitza ibiltaria Alcalá, Córdoba, Sevilla, Valladolid eta Madriden barrena, alokairu garesti eta urriekin, emakume hauei besteei debekatuta zegoen munduaren esperientzia eman ziena.

Eta dena aldatzen duen datu bat: aita erabat gor gelditzen denean eta bi anaiak Argelen gatibu daudenean, haiek dira etxeari eusten diotenak, kontratuak sinatzen dituztenak, dirua uzten dutenak, bitxiak bahian jartzen dituztenak, auzitan aritzen direnak eta bahiturak hiru hiritan geldiarazten dituztenak.

> *«Azterlan honek bere benetako izaerara itzultzen ditu las Cervantas: beren garaiko emakumeak, jakintsuak eta langileak, maiz gizonen mundu batean bidea ireki behar izan zutenak.»*
>
> JUAN ESLAVA GALÁN, HITZAURREA

PERTSONAIAK

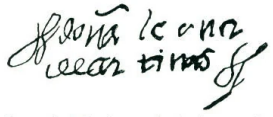
Emakumezkoen klan bat

Cervantes bere familiako hamaika emakumerekin bizi izan zen. Guztietatik, historiografiak hiru baino ez zituen moralki salbatu. Izen bakoitzaren azpian, haren sinadura: idazten bazekiten, gehienbat analfabetoa zen gizarte batean.

AMA

Leonor de Cortinas

Familiari eutsi zion, senarra gor eta bi seme Argelen gatibu zituela.

AHIZPA MOJA

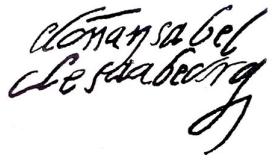
Luisa de Cervantes

Karmeldar oinutsa Alcalán, non Santa Teresarekin bizi izan baitzen. Hiru aldiz priorea.

ALABA

Isabel de Saavedra

Madrideko burges gisa bizi izan zen, otoiztegi partikularra eta oso eskatuak ziren erlikiak zituela.

TABERNARIA

Ana de Villafranca

Isabelen ama. Inork ez zuen erreparatu Catalinaren adina zuela haurdun geratu zenean.

AHIZPA NAGUSIA

Andrea de Cervantes

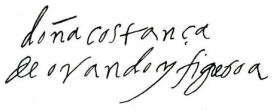
«Andrea kementsu eta nekaezina» deitu zion Concha Espinak. Lantegiko maistra, Madrideko ehungintza-gremioari aurre eginez.

ILOBA

Constanza de Ovando

Aldi berean bizileku eta lantegi zen etxe batean hazia; cervantistek zaku berean sartu zuten.

IZEBA

María de Cervantes

Infantadoko dukearen seme sasikoak haurdun utzi zuen, eta bere ezkontza-saria erreklamatu zuen.

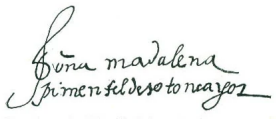

AHIZPA

Magdalena de Cervantes

Auzitara jo zuen ezkontza-hitza bete ez zutenen aurka. Bizitzan erabili zituen bi izenekin sinatu zuen.

EMAZTEA

Catalina de Salazar

Los trabajos de Persiles y Sigismunda argitaratu zuen Cervantes hil eta urtebetera.

ARGUMENTUA

Nola fabrikatu zen difamazio bat

Las Cervantas-en fama txarra ez da dokumentuetatik sortzen. Hiru alditan eraikitzen da, metaketaz.

I Auzokide bat, Valladoliden, 1605

Isabel de Ayala beatak Ezpeleta auzian —Cervantesen etxeko atean bertan hildako zaldun bat— deklaratzen du «emakume libreak» zirela, haiekin ez zela hitz egiten, gizonak gauez eta egunez sartzen eta ateratzen baitziren handik. Ez zekien etxe hura lantegia eta kontsulta ere bazela: zirujauak etxean artatzen zituen gaixoak, Andreak bere bezeroentzat josten zuen eta Cervantesek bereak hartzen zituen. Ohiko gauza XVI. mendeko Europan.

II XIX. mendeko cervantistak

Deklarazio horren gainean, gehitzen dute ahizpek, alabak eta ilobak gizon aberatsak limurtzen zituztela haiei ezkontza-hitza ateratzeko eta gero salatzeko. Egiaz, auzi horiek gizonen eta emakumeen eskura zeuden bide legalak ziren, ohorea defendatzeko abandonatuak izanez gero, eta idatzizko frogak, lekukoak eta harremanaren jendaurreko frogantza eskatzen zituzten.

III Mito nazionala

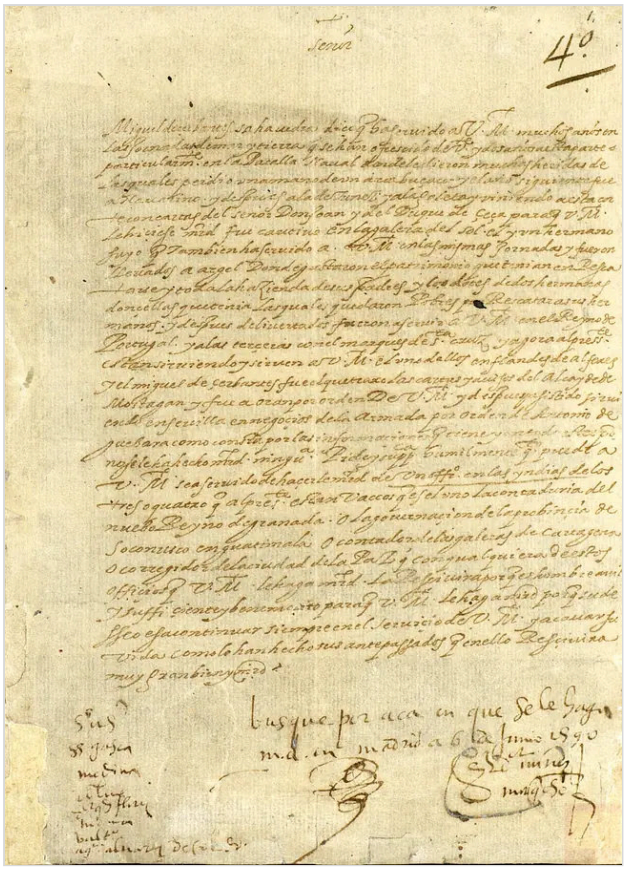
Cervantes eredugarri bat eraiki behar zen. Mende batez ezkutatzen dira informazioak; XIX. mendearen erdialdean asmatzen dute Isabelen ama dama portugaldar bat dela, eta moja trinitario sartzen dute. Kontakizuna desegin egiten da haren ezkontza-hitzarmenak eta bi ezteiak agertzen direnean, baina ordurako hiru emakume-belaunaldik izena galdu dute: «las Cervantas» gisa baino ez dira ezagutzen.

> *«Bigarren mailako diruzale batzuei, epaileek eta notarioek ez zieten halakorik onartuko.»*
>
> KONPONDU ZITUZTEN BAHITUREI, LORTU ZITUZTEN TUTORETZEI ETA IRABAZI ZITUZTEN AUZIEI BURUZ

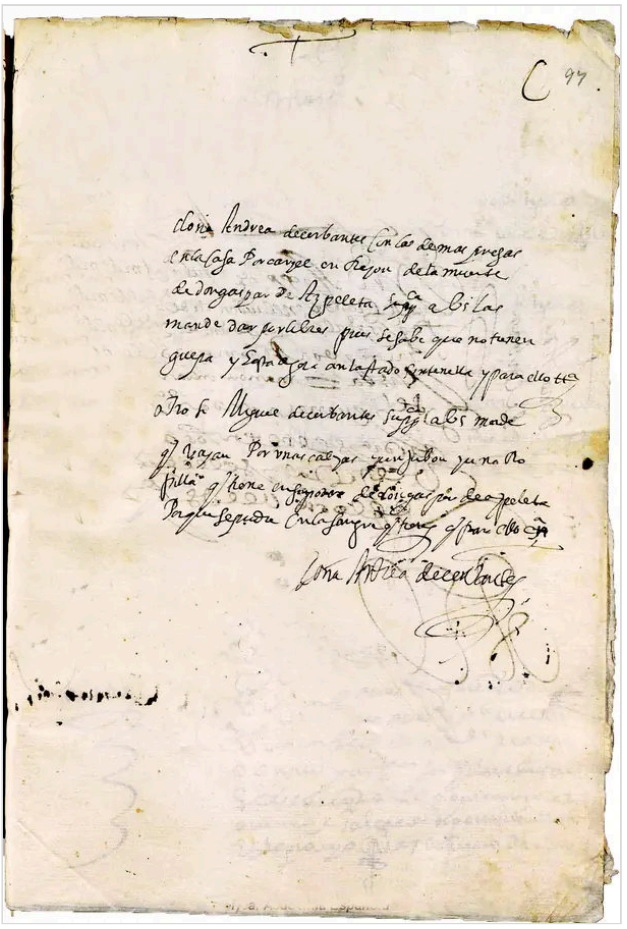
FROGAK

Paperek diotena

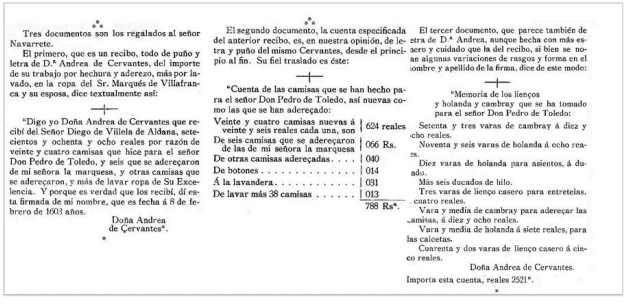
Liburuak hogeita bi dokumentu-eranskin transkribatu biltzen ditu. Hauek dira horietako lau.

Cervantesek bere ahizpez hitz egiten duen dokumentu bakarra
Indietako Kontseiluari egindako memoriala, Sevilla, 1590eko maiatzaren 21a: xahutu zuten «gurasoen ondasun guztia eta zituzten bi ahizpa dontzeilen doteak, zeinak pobre gelditu baitziren beren anaiak erreskatatzeagatik». Archivo General de Indias.

Andreak presoen askatasuna eskatzen du
Ezpeleta hil ondoren, emakumeak etxea kartzela dutela gelditzen dira. Andreak sinatzen du eskaera: aska ditzatela, «jakina baita errurik ez dutela». Real Academia de la Historia.

Tres documentos son los regalados al señor Navarrete.

El primero, que es un recibo, todo de puño y letra de D.ª Andrea de Cervantes, del importe de su trabajo por hechura y aderezo, más por lavado, en la ropa del Sr. Marqués de Villafranca y su esposa, dice textualmente así:

"Digo yo Doña Andrea de Cervantes que recibí del Señor Diego de Villela de Aldana, setecientos y ochenta y ocho reales por razón de veinte y cuatro camisas que hice para el señor Don Pedro de Toledo, y seis que se adereçaron de mi señora la marquesa, y otras camisas que se adereçaron, y más de lavar ropa de Su Excelencia. Y porque es verdad que los recibí, dí esta firmada de mi nombre, que es fecha á 8 de febrero de 1603 años.

Doña Andrea
de Çervantes".

El segundo documento, la cuenta especificada del anterior recibo, es, en nuestra opinión, de letra y puño del mismo Cervantes, desde el principio al fin. Su fiel traslado es éste:

"Cuenta de las camisas que se han hecho para el señor Don Pedro de Toledo, así nuevas como las que se han adereçado:

Veinte y cuatro camisas nuevas á veinte y seis reales cada una, son	624 reales
De seis camisas que se adereçaron de las de mi señora la marquesa	066 Rs.
De otras camisas adereçadas. . . .	040
De botones	014
Á la lavandera.	031
De lavar más 38 camisas	013
	788 Rs°.

El tercer documento, que parece también de letra de D.ª Andrea, aunque hecha con más esmero y cuidado que la del recibo, si bien se notan algunas variaciones de rasgos y forma en el nombre y apellido de la firma, dice de este modo:

"Memoria de los lienços
y holanda y cambray que se ha tomado para el señor Don Pedro de Toledo:

Setenta y tres varas de cambray á diez y ocho reales.

Noventa y seis varas de holanda á ocho reales.

Diez varas de holanda para asientos, á dudado.

Más seis ducados de hilo.

Tres varas de lienço casero para entretelas, cuatro reales.

Vara y media de cambray para adereçar las camisas, á diez y ocho reales.

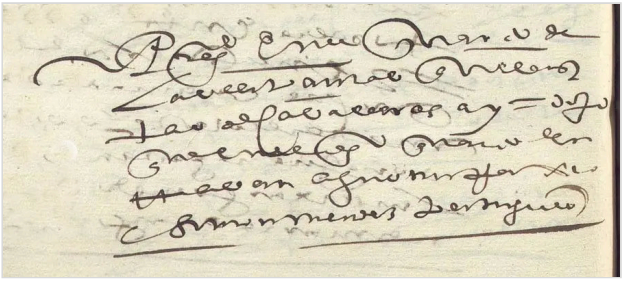
Vara y media de holanda á siete reales, para las calçetas.

Cuarenta y dos varas de lienço casero á cinco reales.

Doña Andrea de Cervantes.

Importa esta cuenta, reales 2521°.

Fakturak egiten dituen enpresari bat
Andreak Villafrancako markesei egindako orratz-lanaren kobrantza xehatua: irakurtzen, idazten, kontatzen eta kudeatzen bazekien.

Ezizen bihurtu zen hitza
«Cervanta», Ezpeleta auziaren ikerketetan. Handik historiografiara jauzi egin zuen, eta haien izenak ordezkatu zituen azkenean.

> Jatorrizkoak erakunde hauetatik datoz: Archivo General de Indias, Archivo General de Simancas, Archivo Histórico de Protocolos de Madrid, Archivo de la Real Chancillería de Valladolid, Archivo del Reino de Valencia eta Real Academia de la Historia. Prentsan erreproduzitzeko baimena erakunde bakoitzari eskatu behar zaio.

EGILEA

Isabel Castro Latorre

Antropologoa eta ikertzailea. Cervantes familiarekiko interesa etxeko enkargu gisa hasi zitzaion: senarraren nobela bat dokumentatzea, 1605ean Cervantesen etxeko atean egindako hilketa bati buruzkoa.

Han familia liluragarri bat aurkitu zuen, idazlearen bizitzatik sistematikoki kanpo utzia. Bidegabekeria horrek —familiari iluna eta diruzalea deitu zion historiografia batek, eta ezkutuko prostitutak haren ahizpei, alabari eta ilobari— eraman zuen liburu hau idaztera.

Bere prestakuntzak azaltzen du metodoa. Gertaera handien kontakizunaren aurrean, antropologiak zer heredatzen den, zer josten den, zer bahian jartzen den eta zer uzten den galdetzen du: zer altzari zeuden etxean, zer arropa janzten zen, zer deboziok eusten zioten familia bati eta zer ekartzen zuen bakoitzak hartara sartzean. Cervantestarrei aplikatuta, ikuspegi horrek etxeko artxibo bat ateratzen du argitara: jakintsutzak hutsalkeria gisa baztertu zuena, eta emakume hauek beren bizitzarekin egin zutenaren frogarik onena dena.

Arjonako Martirien erlikien kalifikazio-prozesua ere ikertu du, XVII. mendekoa, eta han emakumeen papera egin zitzaion deigarri: haien artean, estupruagatik eta ezkontza-hitza ez betetzeagatik auzi bat irabazi zuen hidalga bat, Granadako Chancillerían hamalau urtez errekurtsoak aurkeztu ondoren bertan behera utzi zuena, «erabilitako denboragatik eta gastatutako diruagatik».

> *«Uste dut Cervantesi egin dakiokeen omenaldirik onena bere familiako emakumeei merezi duten lekua ematea dela. Berak maite zituen eta eskertzen zituen emakumeak.»*
>
> ISABEL CASTRO LATORRE

ELKARRIZKETARAKO

Hamabi gai galdetzeko

Egilea prest dago elkarrizketetarako, erreportajeetarako eta programetan parte hartzeko. Hauek dira liburuak ematen dituen gaiak.

01 Nork erabaki zuen emakume hauek susmagarriak zirela, eta zergatik komeni zitzaion?

02 Emakume bat lantegi baten buru Felipe II.aren Madriden: nola lortu zuen Andreak eta zer arrisku zuen.

03 1550ean sinatzen jakitea: zer esan nahi zuen benetan, eta zergatik ez zekiten Loperen eta Shakespeareren emakumeek.

04 Argelgo erreskatea: zenbat kostatzen den bi seme gatibualditik ateratzea eta nork ordaintzen duen.

05 Doteak, etxeko arreoak eta estradoak: Urrezko Mendeko etxe bat balantze bat bezala irakurtzea.

06 Ezkontza-hitzagatiko auziak: amodio-iruzurra ala eskura zegoen bide legal bakarra?

07 Ezpeleta auzia, etxeko atean egindako krimena eta dena okertu zuen deklarazioa.

08 Isabel de Saavedra, alaba: frantses antzerkiko pertsonaia izatetik kodiziloa eta bi ezkontza zituen emakume izatera.

09 Zer galtzen den hiru emakume-belaunaldiri ezizen kolektibo batez deitzen zaienean.

10 Cervantes eta emakumeak: bere obra osoa haiekin bizi zela idatzi zuen. Nabaritzen al da?

11 Nola ikertzen duen antropologo batek protokolo-artxibo batean: metodoa, urratsez urrats.

12 Zer gelditzen den gaur kondaira beltzetik, eta zergatik irauten duten hainbeste kondaira beltzek.

EFEMERIDEAK ETA GAURKOTASUN-LOTUNEAK

2026ko urrian argitaratuko da, Crítica argitaletxearen 50. urteurrenarekin batera. Cervantesen inguruko erreferentziazko datak: apirilaren 23a (Liburuaren Eguna eta Cervantesen heriotza) eta martxoaren 8a, liburuaren gaia dela eta. Tokiko prentsarako lotura zuzena duten hiriak: Alcalá de Henares, Valladolid, Madrid, Sevilla, Córdoba, Esquivias eta Arjona.

AIPATZEKO MATERIALA

Esaldiak eta datuak

Aipu guztiak hitzez hitzekoak dira eta egiletza dute. Datuak liburuan bildutako dokumentaziotik datoz.

Egilearenak

> *«Bidegabekeria honek eraman ninduen liburu hau idaztera; ez da Cervantesen bizitzari buruzkoa, ezta haren obrari buruzkoa ere, baizik eta haren familiaren bizitzari buruzkoa.»*

> *«Cervantes emakumez inguratuta bizi izan zen: bere familiako hamar emakumerekin bizi izan zen, amaginarreba kontatu gabe.»*

> *«Las Cervantas-ek ez zuten inoiz izan egotzi zaien bizitza erraz eta limurtzaile alfer hori.»*

Hitzaurrekoak

> *«Lekukotza urrietan oinarritutako epai azkarregi batek eraman du las Cervantas moral zalantzagarriko emakumeak izan zirela pentsatzera.»*
>
> JUAN ESLAVA GALÁN

Datuak titularretarako

Familiako **hamaika** emakume bizi izan ziren Cervantesekin; hiru baino ez ziren salbatu historiografiaren epai moraletik.

Zazpi seme-alaba izan zituzten Rodrigo de Cervantesek eta Leonor de Cortinasek; bost Alcalá de Henaresen jaio ziren.

Doña: gutxiengo sozial bati gordetako tratamendua, eta eskribauek haiei ematen zieten.

Soldatapeko ikastun bat, jana eta ohea barne, Andrearen lantegian, gremioak maistra alargunak bakarrik onartzen zituenean.

Hiru aldiz priorea izan zen Luisa, ahizpa moja, Alcaláko karmeldar oinutsetan.

Hogeita bi dokumentu-eranskin transkribatuk ixten dute liburukia, oharrez eta bibliografiaz gain.

1933: prentsak oraindik errepikatzen zuen Cervantesen alabak aitaren gorpua beilatu zuela trinitarioen hesiaren atzetik.

Egiaztapenetarako, egileak aipatutako dokumentu bakoitzaren artxibo-signatura eman dezake.

DATUAK

Fitxa teknikoa eta harremanetarako

IZENBURUA	Las Cervantas
AZPITITULUA	Cervantes familiako emakumeen kondaira beltza eta egia
EGILEA	Isabel Castro Latorre
HITZAURREA	Juan Eslava Galán
ARGITALETXEA	Crítica · Ares y Mares bilduma
ARGITALPENA	Lehen edizioa, 2026ko urria
ORRIALDEAK	296
ISBN	978-84-9199-930-0
GAIA	Historia · Biografia · Emakumeen historia · Cervantismoa
EDUKIA	18 kapitulu, 22 dokumentu-eranskin, oharrak eta bibliografia

Prentsa · Argitaletxea

Crítica, Editorial Planetaren zigilua
Av. Diagonal, 662-664 · 08034 Barcelona
editorial@ed-critica.es · www.ed-critica.es

Egilearen ordezkaritza

Silvia Bastos, S.L. Agencia Literaria

Elkarrizketak eta aurkezpenak

Elkarrizketa-eskaerak, prentsarako aleak eta aurkezpenetarako gonbidapenak, argitaletxearen bidez.

ESKURAGARRI DAGOEN MATERIAL GRAFIKOA

Azala eta kontrazala bereizmen handian, egilearen erretratua, familiako emakumeen sinadurak eta aipatutako dokumentuen faksimileak. Artxiboko dokumentuek jatorrizko erakundearen baimena behar dute.

MATERIAL OSAGARRIA

Jatorrizko dokumentuak, hamar emakumeen sinadurak eta liburuko hogeita bi eranskinak, ikusgai hemen

www.lascervantas.com